Acta Baltico-Slavica

Acta Baltico-Slavica, 45
Warszawa 2021

Article No. 2689
DOI: 10.11649/abs.2689
Citation: Duszkin, M. (2021). Dwujęzyczne hybrydy składniowe w tekstach naukowych. *Acta Baltico-Slavica*, *45*, Article 2689. https://doi.org/10.11649/abs.2689

Maksim Duszkin
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa
maksim.duszkin@ispan.waw.pl
https://orcid.org/0000-0003-4433-1015

Dwujęzyczne hybrydy składniowe w tekstach naukowych

I. Wstęp

Jak wiadomo, prace z dziedziny nauk humanistycznych często zawierają fragmenty tekstu w języku innym niż ten, w którym zostały napisane. W pracach językoznawczych autorzy omawiają leksemy obcojęzyczne, w literaturoznawczych – przytaczają fragmenty utworów w języku oryginału. Badacze cytują też bez tłumaczenia inne prace naukowe itd.

Zdarza się, że cytat obcojęzyczny stanowi określoną część zdania, zajmuje w nim określoną pozycję, wchodzi w relację z innymi jego składnikami. Przyjmuje formę przypadka zależnego, przez te składniki narzucaną. Por. np.

(1) В рассказе *Poganin* Жеромского рассказчик говорит о себе как <u>о</u> [ros. *(о) ком, чём* → pl.] «chor<u>ym</u> na Moskali» […] (A1)[1].

[1] Cały analizowany tu materiał językowy pochodzi z tekstów opublikowanych w humanistycznych czasopismach naukowych w okresie od ok. 2000 r. – w Polsce i za granicą. Nie podajemy jednak konkretnych źródeł oraz nazwisk autorów, świadomie anonimizując analizowane językowo artykuły. Teksty te

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

Warto zwrócić uwagę na budowę składniową powyższego przykładu. Przyimek **rosyjski** *o*, występujący w wyrażeniu *говорить о ком-либо / чем-либо как о…* otwiera miejsce na pozycję w miejscowniku. Pozycję tę zajmuje polska grupa *chory na Moskali*, której człon nadrzędny – *chory* – występuje właśnie w miejscowniku, podporządkowując się wymaganiom nadrzędnych wobec siebie składników występujących w tekście głównym (rosyjskim!). Dochodzi tu do powstania swoistej, hybrydalnej rosyjsko-polskiej grupy składniowej, w której nadrzędnymi składnikami są wyrazy rosyjskie, a podrzędnymi, dostosowującymi swoją formę gramatyczną do składników rosyjskich – polskie. Wyrazy z dwóch języków funkcjonują w ramach hybrydy tak, **jakby były one elementami jednego, tego samego systemu składniowego**.

Dwujęzycznymi hybrydami składniowymi będziemy nazywać w tym artykule takie grupy składniowe, w których forma przypadka gramatycznego członu podrzędnego narzucana jest przez nadrzędny, mimo iż na człony te (nadrzędny i podrzędny) składają się jednostki leksykalne należące do dwóch różnych języków. Człon podrzędny tych struktur jest imienny, zaś człon nadrzędny bywa różny: imienny (*pies соседа* ‘pies sąsiada’), czasownikowy (*śpiewać песню* ‘śpiewać piosenkę’) itd. Połączenia te mają charakter składniowy w tym sensie, że pomiędzy ich członami – nadrzędnym i podrzędnym – zachodzą charakterystyczne związki podlegające pewnym prawidłowościom. Nie są to natomiast połączenia „składniowe" w ścisłym rozumieniu tego terminu: prawidłowości łączenia wyrażeń prostych w wyrażenia złożone, które można zaobserwować w tym przypadku, dotyczą wyrażeń prostych, należących do odrębnych systemów, których związków ze sobą żaden z tych systemów teoretycznie nie reguluje.

W artykule spróbujemy pokazać specyficzny, hybrydalny charakter pewnych połączeń, powstających przy cytowaniu tekstu obcojęzycznego, oraz zasygnalizować fakt istnienia takich hybryd w publikacjach naukowych[2]. Oprócz tego podjęta zostanie –

służą tu jedynie jako **obiekt obserwacji językoznawczych**. Nie są cytowane **jako prace naukowe *sensu stricto***. Interesują nas one tylko jako teksty określonego typu i ilustracje określonego zjawiska językowego. Ponieważ przy okazji niniejszej analizy poruszane są pewne kwestie związane – między innymi – z problematyką zasad redagowania tekstów, podjęliśmy decyzję o niepodawaniu dokładnych danych analizowanych pod względem językowym publikacji. Warto zaznaczyć jednak, że każdemu autorowi przypisany zostaje numer identyfikacyjny (A1, A2 itd.). Dzięki temu czytelnik otrzymuje informację, że autorami konkretnych cytowanych przykładów są różne / te same osoby. Wyróżnienie tekstu podkreśleniem jest moje (M. D.). Sposób wyróżnienia cytatów obcojęzycznych w analizowanych tu zdaniach ilustracyjnych jest taki sam, jak w cytowanych pracach: czasami jest to cudzysłów, czasami zaś kursywa.

[2] Aktualność problematyki dwujęzycznych hybryd składniowych w odniesieniu do publikacji naukowych pozostaje, naszym zdaniem, niedostrzeżona. Teoretycznie takie hybrydy pojawiać się mogą w tekstach dowolnej odmiany języka (czy dopuszczalne jest ich używanie w ramach tej czy innej odmiany – to inna kwestia). Jeśli chodzi o teksty pisane, to sama sytuacja cytowania bezpośrednio w drugim języku, bez przekładu, w tekstach naukowych jest znacznie bardziej powszechna, niż w tekstach literackich, publicystycznych itd. Większe jest również prawdopodobieństwo pojawienia się interesujących nas połączeń typu *говорить… как о chorym na Moskali*.

w pierwszym przybliżeniu – próba określenia tego, jakie czynniki (np. wspólne pochodzenie i wynikający z niego bliski stopień pokrewieństwa systemów) mogą mieć wpływ na to, że dane dwa języki mogą współwystępować w taki sposób w tekście.

Należy podkreślić, że **nie zajmujemy się tu** przypadkami, w których materiał obcojęzyczny otrzymuje fleksję charakterystyczną dla języka, w którym napisany jest tekst podstawowy, i funkcjonuje jako swego rodzaju doraźne zapożyczenie. Por. np.

(2) Polemiki […] znajdują się w *Katolickich povídkach* […] (A2).

Podstawowa forma gramatyczna tego tytułu w języku czeskim to *Katolické povídky* (pol. 'opowiadania katolickie'), czeskie końcówki w miejscowniku to: *Katolických povídkách*. W przykładzie zaś 2 te czeskie wyrazy otrzymują polskie końcówki. Z punktu widzenia polskiego systemu gramatycznego są one **zatem polskimi wyrazami podlegającymi polskim regułom łączenia jednostek ze sobą**. Są hybrydami pewnego typu (pierwotne czeskie tematy fleksyjne nie uległy zmianom), ale innego rodzaju niż te, którymi będziemy zajmować się w niniejszym artykule. Por. również:

(3) […] „gwaranci chorwackiego partykularyzmu" oprócz „nie daj Boże!" serbskiego *đuveču* żywieni są również macedońskim *ajvarem* […] (A3).

Mimo że w języku polskim występują leksemy zapożyczone – *dziuwecz, ajwar* – to autor używa pierwotnych leksemów obcojęzycznych (wskazuje na to pisownia: litery *đ, č, v*), dodając jednak do nich polskie końcówki fleksyjne. Z gramatycznego (zarówno fleksyjnego, jak też składniowego) punktu widzenia są to zatem polskie jednostki językowe. **Składniowo** łączą się one w tekście z jednostkami **przynależącymi do tego samego kodu**. Jednostki, w których dochodzi do zmiany fleksji języka, z którego pochodzą, na fleksję charakterystyczną dla języka podstawowego tekstu (przykłady 2 i 3), nie będą tu traktowane jako jednostki względem tego tekstu obcojęzyczne, a zatem nie są przedmiotem przedstawionej tu analizy.

Dodać należy, iż formy *Katolick|ich, povídk|ach, đuveč|u, ajvar|em* stanowią wprawdzie swego rodzaju hybrydy, ale hybrydy o charakterze **morfologicznym**. Składają się one z morfemów przynależących do różnych systemów (morfem fleksyjny stanowi jednostkę innego języka niż morfem rdzenny[3]). Przedmiotem niniejszej

Przy tym, naszym zdaniem, połączenia tego typu nie były przedmiotem odrębnych badań. Nie stanowią one – siłą rzeczy – bezpośredniego przedmiotu zainteresowań gramatyk synchronicznych określonych języków, gramatyk diachronicznych, a także gramatyk porównawczych. Z kolei prace opisujące wpływ jednego języka na drugi na poziomie systemu (kalki, neologizmy itd.) są tu nieprzydatne, bowiem pojawienie się w tekście połączeń omawianego typu nie jest wynikiem zmian w żadnym kodzie. Jest zjawiskiem raczej tekstowym. Publikacja naukowa powstaje w określonym języku ogólnym. Zatem badania nad dialektami, nad mową o charakterze mieszanym (np. tzw. trasianka) itd. także nie wydają się tu relewantne.

[3] W przypadku hybrydy *Katolickich* można mieć wątpliwości, bowiem łatwo ją pomylić z polską formą *katolickich* (polski temat i polska końcówka). To, że jest to hybryda, wynika jednak z kontekstu (specyfika budowy drugiego członu grupy imiennej, występującej w tytule: *povídk|ach*).

analizy są połączenia takich wyrazów, które nie zmieniają swojej fleksji na obcą i nie są hybrydami z punktu widzenia budowy morfologicznej. Specyficzny, hybrydalny charakter mają natomiast połączenia tych wyrazów w tekście.

II. Analiza materiału

Na potrzeby tego artykułu wstępnie przeanalizowano kilkanaście tomów humanistycznych czasopism naukowych[4]. Interesujące nas zjawisko występuje w tekstach różnych autorów, opublikowanych w różnych czasopismach, w różnych krajach[5]. Dotyczy ono różnych par języków słowiańskich. Zebrany materiał pokazuje, że tworzenie hybryd składniowych nie jest być może zjawiskiem masowym, ale nie jest też bardzo rzadkim.

1. Cytaty polskojęzyczne

1a. Język polski w tekście rosyjskim

> (4) В № 84 [ros. *кого, чего* → pol.] «Tygodnika Petersburgskiego» от 15 ноября 1839 года сообщалось о скором появлении нового печатного издания (A4).
>
> (5) Издание альманаха осуществлялось в самом тесном контакте с польскими писателями, входившими в [ros. *кого, что* → pol.] «koterię petersburgską» (A4).

Czy dopełniacz polski (ukraiński, białoruski itd.) to to samo, co dopełniacz rosyjski? Czy możemy utożsamiać ze sobą biernik polski i biernik rosyjski (polski i ukraiński, białoruski i czeski itd.)? Mamy tu do czynienia z dwoma spokrewnionymi ze sobą historycznie, jednak oddzielnymi systemami językowymi. Przypadki w ramach tych systemów mogą być podobne (nawet bardzo podobne), np. pod względem zestawów końcówek, ról składniowych pełnionych przez jednostki, przybierające formę danego przypadka w zdaniu[6] itd. Natomiast systemowo są one czymś

---

[4] Ograniczamy się tu do obserwacji, dotyczących głównie języków słowiańskich (jeden słowiański jest podstawowym językiem tekstu, drugi w tym tekście jest językiem cytatów). Przyjęto jednak arbitralne ograniczenie, że nie będą analizowane teksty w językach południowosłowiańskich mających deklinację, tzn. teksty serbskie, chorwackie, słoweńskie. Warto podkreślić, że – choć analizowany był materiał słowiański – omawiane zjawisko może mieć bardziej uniwersalny charakter (czyli dotyczyć np. języków bałtyckich: łotewskiego i litewskiego). Dlatego też w tytule niniejszego artykułu mowa o „hybrydach dwujęzycznych", nie zaś o „dwujęzycznych hybrydach słowiańskich".

[5] Niestety tu czytelnik musiałby uwierzyć autorowi na słowo (o przyczynach niepodawania dokładnych informacji bibliograficznych analizowanych przykładów zob. przypis 1).

[6] Roman Laskowski, opisując kategorię przypadka, wskazuje: „Kategoria przypadka służy sygnalizowaniu funkcji syntaktycznej spełnianej w wyrażeniu zdaniowym przez daną grupę imienną. Por. wyrażenia zdaniowe typu *Janek kupił bratu zabawkę, Mechanik odkręcił śrubę kluczem, Ewa pożyczyła koleżance książkę od Jacka.* Występujące w każdym z nich różnice formy przypadkowej grup imiennych rzeczowników

innym. Trudno nie zauważyć, że opisane przez nas zjawisko, utożsamiające ze sobą składniowo elementy dwóch różnych kodów, sygnalizuje większą swobodę w ich stosowaniu, niż spodziewamy się w przypadku tekstów naukowych. Warto tu dodać, że powyższe zdania (przykłady 4 i 5) można byłoby sformułować inaczej – nie wprowadzając przy tym wielkich zmian – tak, by polskojęzyczne nazwy występowały w formie podstawowej. Por. *…газеты «Tygodnik Petersburgski»*; *…с польскими писателями из группы «koteria petersburgska»*.

Dodajmy, że przykład 5 wyróżnia się spośród omawianych w tym tekście, ponieważ występujące w nim wyrażenie *входить в… / входящий в… / входивший в…* nie ma w języku polskim dokładnego odpowiednika formalno-znaczeniowego. Rosyjskiego ciągu *входивший в…* w polskim tłumaczeniu zdania 5 nie dałoby się mechanicznie zastąpić konstrukcją, która na pierwszy rzut oka wydaje się jego ekwiwalentem: *który wchodził w…* Można ją natomiast przetłumaczyć jako *który wchodził w skład*. W języku polskim ciąg *wchodzący w… / wchodzić w…* to przede wszystkim część różnego rodzaju idiomów (jednostek leksykalnych), por. np.: *wchodzić w…*: *wchodzić* (*komuś*) *w drogę / słowo, wchodzić* (*z kimś*) *w konflikt, wchodzić w sytuację / w grę / w szczegóły* (formalnie w jednostkach tych rzeczownik w bierniku) itd. oraz okoliczników typu *wchodzić gdzieś w kurtce* (miejscownik). Możliwe jest *wchodzić w skład grupy*, ale raczej niemożliwe **wchodzić w grupę* (w tymże znaczeniu). W rosyjskim zaś można powiedzieć zarówno *входить в состав группы*, jak też *входить в группу* (jako połączenia znaczeniowo tożsame). Jest to o tyle ważne, że istnienie w drugim języku (języku cytatu) struktury podobnej do tej, która jest wobec cytatu składniowo nadrzędna (czyli do struktury w tekście podstawowym)[7], to – jak się wydaje – swego rodzaju dodatkowy „katalizator” mieszania się kodów w tekście danego nadawcy (por. inne omawiane w artykule przykłady). Z drugiej strony, jak widać, brak takiej struktury nie jest przeszkodą, która uniemożliwiałaby nadawcy używanie dwóch kodów z zacieraniem granicy pomiędzy nimi.

Należy podkreślić, że w przykładach (4, 5), podobnie zresztą jak w pozostałych, omawianych poniżej (6–17), związki składniowe wewnątrz cytatów są poprawne, charakterystyczne dla danego języka[8]. Nietypowy jest natomiast ten element obcojęzycznych względem tekstu podstawowego połączeń wyrazowych, którego forma bezpośrednio ustalana jest przez kontekst składniowy z innego kodu językowego.

wchodzących w dane wyrażenie zdaniowe sygnalizują różne pozycje argumentowe (różne »role semantyczne«) zajmowane w danym zdaniu przez poszczególne grupy imienne (rzeczowniki), ukazują hierarchię argumentów danego predykatu […]” (Laskowski, 1998, ss. 217–218). Rozważania ogólnoteoretyczne dotyczące kategorii przypadka (przy okazji opisu specyfiki kategorii przypadka w języku rosyjskim) znaleźć można w znanej pracy A. Zalizniaka *Русское именное словоизменение* (Зализняк, 1967, ss. 36–55).

[7] Istnienie ekwiwalentów znaczeniowych, a zarazem strukturalnych, najczęściej bardzo podobnych formalnie, nieraz prawie jednobrzmiących.

[8] W przykładach 4 i 5 jest to związek zgody pomiędzy przymiotnikiem a nadrzędnym wobec niego rzeczownikiem.

1b. Język polski w tekście białoruskim

(6) Вельмі характэрная роля ў далейшых беларусазнаўчых пошуках Калайдовіча і ксяндза-езуіта, ураджэнца горада Чачэрска Язафата Залескага, прафесара гісторыі ў Полацкай акадэміі, актыўнага аўтара [białorus. *каго, чаго* → pol.] «Miesięcznika Połockiego» (A5).

(7) У сваім вершы вясковы лірнік назваў адрасатку [białorus. *кім, чым* → pol.] „kapłanką naszej ziemi" („святаркай нашай зямлі"), падкрэсліваючы тым самым унікальнасць яе літаратурнага таленту […] (A6).

Por. przykład 6 i bardzo podobny przykład białorusko-rosyjski (10) poniżej. W przykładzie 7 mamy do czynienia z polskim połączeniem wyrazowym pojawiającym się w pozycji narzędnikowej, otwieranej przez białoruski czasownik *назваць*.

1c. Język polski w tekście ukraińskim

(8) Продавець натомість гарантував виконання своїх зобов'язань «cnotliwym słowem szlacheckim» (A7).

2. Cytaty rosyjskojęzyczne

2a. Język rosyjski w tekście polskim

(9) Zanik więzi rodzinnych jest widoczny w finałowych scenach powieści, kiedy Kirył odnajduje Dietricha – duchownego, weterana drugiej wojny światowej, prawnuka [pol. *kogo, czego* → ros.] „среднего брата, Бертольда, оставшегося в Лейпциге, когда Бальтазар и юный Андреас уехали в Россию" (A8).

W oryginale rosyjskie zdanie, którego fragment przytoczony jest w przykładzie 9, brzmi następująco: *Он был правнуком среднего брата, Бертольда, оставшегося в Лейпциге, когда Бальтазар и юный Андреас уехали в Россию* (Лебедев, 2018). Jak widać, rosyjska grupa imienna *средний брат* **występuje tu w tym samym przypadku zależnym**, w tej samej formie, w jakiej – jako cytat – występuje w tekście polskim[9]. Należy podkreślić, że nie zmienia to jednak hybrydalnego charakteru omawianych dwujęzycznych połączeń składniowych. W oryginale dopełniacz narzucany jest tej grupie przez jednostkę **tego samego systemu językowego** (rosyjskiego), zaś przy cytowaniu w tekście polskim – **przez jednostkę innego języka** (*prawnuk*), z którą *средний брат* wchodzi w specyficzną relację składniową (relację pomiędzy

[9] Na podstawie fragmentu „wyrwanego" podczas cytowania z jego oryginalnego kontekstu składniowego nie zawsze możemy przewidzieć, jak mógłby wyglądać ten oryginał (czyli pełne zdanie w cytowanym tekście). W tym przypadku mogłoby się okazać, że w oryginale połączenie *средний брат* występowało np. w miejscowniku, por. *О среднем брате, Бертольде, оставшемся в Лейпциге, когда Бальтазар и юный Андреас уехали в Россию, они больше ничего не слышали.*

jednostkami z dwóch odrębnych kodów językowych). Niezależnie od tego, jaką formę ma grupa *средний брат* w oryginale, połączenie *prawnuk* [pol.] *среднего брата* [ros.] ma charakter dwujęzycznej hybrydy składniowej.

2b. Język rosyjski w tekście białoruskim

(10) […] яшчэ больш хрэстаматыйныя заўвагі пра этнічную блытаніну на гэтай тэрыторыі пакінуў аўтар [białorus. *каго, чаго* → ros.] "Рассказов о Литве и литовцах", падпісаны крыптанімам Г.Р. […] (A9).

(11) Ён мог бы быць выкарыстаны [białorus.] *при* [przyimek już rosyjski – M. D.] *общенародном пении, как в церкви, так и вне ее, на богослужебных собеседованиях, а равно и в школах и таким образом содействовать образованию противовеса развивающемуся сектантскому общенародному и хоровому пению* (A10).

W przykładzie 10 z białoruskim wyrazem *аўтар* łączy się dopełniaczowa grupa w języku rosyjskim (tytuł utworu podawany w języku oryginału, bez przekładu).

W przykładzie 11 z imiesłowem białoruskim łączy się tu przyimek rosyjski, czyli wyraz niesamodzielny należący do innego (sic!) kodu językowego. Wprowadza konstrukcję rosyjską w miejscowniku. Jednak nawet gdyby został tu użyty białoruski przyimek *пры* (w tekście podstawowym zamiast ros. *при* w cytacie), przyimek ten nadal wprowadzałby tekst obcojęzyczny (rosyjski). Sytuacja nie uległaby zatem większej zmianie: tak czy inaczej dochodzi do zacierania się granicy pomiędzy składnią podobnych, ale jednak odrębnych kodów językowych.

Por. też narzędnik białoruski wymagany przez czasownik *ўяўляцца* i rosyjski tekst w narzędniku w jego miejscu:

(12) Хоць уся гэтая тэрыторыя яму і ўяўлялася [białorus. *кім, чым* →] *Литвой* [ros.] і [spójnik białorus.] *Белоруссией* [ros.], даць адпаведныя этнічныя найменні двум асноўным народам, што тут пражывалі, даследчык так і не наважыўся… (A9).

2c. Język rosyjski w tekście ukraińskim

(13) […] пропагандистський фільм «Матч» (2012), головним сценаристом якого був Т. Сергейцев – чільний репрезентант групи ідеологічних розробників концепції [ukr. *кого, чого* → ros.] «русского мира» [ukr. *російського світу*? – M. D.] (A11, A12).

(14) […] проте в [ukr. *в кому, чому* → ros.] «Киевлянке» [po ukraińsku powinno być: *в Киянці* – M. D.] обставини диктували інше – створення «рухомих зображень» для ілюстрації постулатів партійної догматики (A11, A12).

Warto też zwrócić uwagę, że zjawisko, z którym mamy do czynienia – to nie **mowa potoczna**, gdzie występują elementy i struktury różnych języków (w przypadku ukraińskiego to tzw. *суржик*, białoruskiego – *трасянка*[10]), lecz **publikacje**

[10] Na ten temat zob. Хентшель, 2018.

napisane w jednym konkretnym, ściśle określonym kodzie (w tym czy innym języku ogólnonarodowym) i – ogólnie rzecz biorąc – z tym kodem zgodne. Cytaty zaś są zgodne z drugim, a ich odrębny status w tekście podkreśla kursywa lub cudzysłów. Problem stanowi jedynie regulacja formy gramatycznej elementów jednego systemu językowego przez elementy innego. Należy dodać, że im bliższe sobie dwa języki, tym bardziej warto pamiętać o istnieniu odrębności składniowej tych systemów i konieczności jej przestrzegania. Szczególnie istotne wydaje się to w sytuacji, gdy istnieją **mowy mieszane** łączące w sobie elementy i struktury tych języków, w sytuacji, gdy w mowie mieszkańców określonych regionów odnotować można wyraźne wpływy jednego języka na drugi itd. (przypadek ukraińsko-rosyjski, białorusko-rosyjski).

3. Cytaty białoruskojęzyczne

3a. Język białoruski w tekście rosyjskim

(15) Архитектурные и художественные шедевры разрушались или вывозились, и все эти недостижимые сокровища являются [ros. *кем, чем* → białorus.] *марамі нацыянальнай інтэлігенцыі аб вяртанні і засваенні духоўных набыткаў народу, скрадзеных, здраджаных, занядбаных* (A13).

4. Cytaty czeskojęzyczne

4a. Czeski w tekście polskim

(16) Młodość, którą opisał w [pol. *w kim, czym* → czes.] *Konfesech literáta* (1901) spędził najpierw w Kolinie […] (A2).

Mowa tu o utworze J. S. Machara *Konfese literáta*. Dodajmy, że tutaj, jak również w innych podobnych przypadkach (cytowanie tytułu oryginalnego utworów), można byłoby łatwo uniknąć użycia przypadku zależnego. Wystarczyłoby dodać wyraz *utwór / dzieło* itd.:

Młodość, którą opisał w utworze *Konfese literáta* (1901), spędził najpierw w Kolinie.

Naszym zdaniem powyższe przykłady pokazują między innymi, że nosiciel języka słowiańskiego nie postrzega innego języka słowiańskiego jako gramatycznie nieprzejrzystego, zaciemnionego. Materiał przedstawiony w artykule potwierdza fakt tworzenia w publikacjach naukowych słowiańskich hybryd składniowych typu *prawnuk „среднего брата* […]". Jest prawdopodobne, że zjawisko to może występować w kolejnych publikacjach, które będą powstawać w przyszłości. Jednocześnie mało prawdopodobne jest tworzenie przy cytowaniu tekstów słowiańskich połączeń typu **prawnuk средний брат* (mamy tu na myśli takie – czysto hipotetyczne –

dwujęzyczne połączenia składniowe, w których jednostki drugiego języka nie reagowałyby na wymagania jednostek pierwszego i występowały w formie niezależnej składniowo, czyli tak, jakby były nieodmienne). Dla osoby znającej oba języki połączenia te stanowiłyby twory jeszcze bardziej dewiacyjne niż hybrydy, w których dochodzi do odmiany jednostek jednego języka pod wpływem jednostek drugiego. W pewnym uproszczeniu można zatem stwierdzić, iż:

> Nosicielowi jednego języka słowiańskiego **trudno nie odmieniać** elementów drugiego języka słowiańskiego, jeśli **próbuje on składniowo łączyć elementy tych języków** w relacji nadrzędności/podrzędności, w jednym zdaniu, a oba te języki posiadają deklinację.

Wydaje się, że w przypadku cytowania materiału z języka, który jest bardziej oddalony od danego (np. cytowania z tekstu litewskiego w tekście polskim), nadawcy łatwiej jest potraktować ten drugi język jako nieprzejrzysty morfoskładniowo. Warto tu przytoczyć następujący przykład: zgodnie z normą polską litewskie męskie imiona i nazwiska zakończone na *-as* są odmieniane. Jednak to, co w litewskiej formie podstawowej stanowi końcówkę fleksyjną (*-as*), w polskim staje się częścią tematu. Por.

Lit.		**vs.**	**Pol.**	
V.	*Algirdas Brazauskas*		*M.*	*Algird**as** Brazausk**as***
K.	*Algirdo Brazausko*		*D.*	*Algird**as**a Brazausk**as**a*
N.	*Algirdui Brazauskui*		C.	*Algird**as**owi Brazausk**as**owi*
G.	*Algirdą Brazauską*		B.	*Algird**as**a Brazausk**as**a*
Įn.	*Algirdu Brazausku*		N.	*Algird**as**em Brazausk**as**em*
Vt.	*Algirde Brazauske*		Ms.	*Algird**as**ie Brazausk**as**ie*
Š.	*Algirde Brazauske*		W.	*Algird**as**ie Brazausk**as**ie*

W przypadku tym język polski traktuje wyraz litewski w kompletnym oderwaniu od litewskiego systemu gramatycznego[11].

W tekście polskim możemy potraktować rzeczownik litewski jako nieodmienny i użyć odpowiedniej grupy składniowej w pozycji, w której wymagany jest przypadek zależny. Przy tym, w odróżnieniu od przypadków słowiańskich, takie połączenie odbierane jest jako zupełnie poprawne, nienaruszające normy:

(17) […] autor słownika […] omawia problemy przedstawione w *Lietuvių kalbos polonizmų žodyno specifikacija* […] (A14).

[11] Podobnie zresztą wygląda to w języku rosyjskim, por. np. род./вин. *Альгирд**аса** Бразауск**аса***.

(występujący tu wyraz *specifikacija* jest w mianowniku, miejscownik zaś litewski miałby formę *specifikacij*<u>*oje*</u>). Powyższy przykład por. np. z dość wątpliwym (przynajmniej stylistycznie) połączeniem polsko-rosyjskim: *przedstawione w „Мастер и Маргарита"*. Dodajmy przy okazji, że dla przeciętnego nosiciela języka słowiańskiego, który nie zna litewskiego, połączenie *Lietuvių kalbos polonizmų žodyno specifikacija* stanowić może zestaw słów, których właściwości gramatycznych nie jest on w stanie nawet intuicyjnie rozpoznać. I to nie tylko ze względu na obco wyglądającą fleksję, której zapewne nawet nie odróżni od części tematycznych, ale również na nietypowy szyk członów w litewskiej grupie imiennej: podrzędne człony określające poprzedzają nadrzędny (por. przykład 17 powyżej: dosłownie to „litewskiego języka polonizmów słownika specyfikacja"). Odmienną sytuację mamy w przypadku języków słowiańskich. Przytoczyć tu można zbudowane na podstawie reguł gramatycznych języka rosyjskiego słynne zdanie z książki L. Uspieńskiego *Слово о словах*: *Гло́кая ку́здра ште́ко будлану́ла бо́кра и курдя́чит бокрёнка* (Успенский, 1954, s. 248). Składa się ono z nieistniejących w żadnym konkretnym języku wymyślonych pseudowyrazów. Niemniej jesteśmy w stanie określić w nim części mowy, do których mogłyby te wyrazy przynależeć, ustalić ich formy gramatyczne, określić związki składniowe pomiędzy nimi. Podobnie też bywa, gdy nosiciel jednego języka słowiańskiego ma do czynienia z tekstem w innym nieznanym sobie języku słowiańskim: być może nie jest on w stanie zrozumieć sensu każdego wyrazu, może umyka mu nawet sens ogólny tekstu, ale zazwyczaj potrafi przynajmniej częściowo rozpoznać strukturę gramatyczną zdań, odróżnić rzeczownik od czasownika, odróżnić rzeczownik żeński od męskiego itd.

Można zatem przypuszczać, że im bliższymi sobie językami operujemy w tekście, tym większą **mamy pokusę tworzenia połączeń omawianego w artykule typu**, w których zaciera się granica między systemami gramatycznymi dwóch języków. W tekście naukowym, naszym zdaniem, nie warto jednak tej pokusie ulegać[12].

---

[12] Jeden z recenzentów niniejszego artykułu ujął omawiane w nim zjawisko jako „pewną nieporadność językowo-redakcyjną". Z recenzji tej wynikało, że zdaniem recenzenta zjawisko to nie stanowi odrębnego problemu nadającego się do analizy językoznawczej. Trudno jednak z tym się zgodzić. Poza sprawą **granicy pomiędzy odrębnymi kodami**, która w ukazujących się drukiem tekstach humanistycznych powinna być, jak się wydaje, brana pod uwagę, istotna jest także kwestia braku jednoznacznych wskazówek na temat omawianego problemu w znanej autorowi literaturze poprawnościowej i pracach dotyczących edycji tekstu. Jeśli chodzi o język polski, por. np. podrozdział o cytatach w książce *Polszczyzna na co dzień* (Bańko, 2010, ss. 558–562), a także rozdział *Cytaty, przytoczenia, parafrazy, powołania* w poradniku *Edycja tekstów. Praktyczny poradnik* A. Wolańskiego (Wolański, 2008, ss. 189–209 – zwłaszcza s. 201, gdzie omawiana jest sprawa cytatów w języku obcym). Por. też np. rozdział *Цитаты* w poradniku dotyczącym edycji tekstów rosyjskich *Справочник издателя и автора* (Мильчин & Чельцова, 2009, ss. 162–181). Autor nie wyklucza, że zagadnienie to mogło już być poruszane w pracach dotyczących języków ukraińskiego, białoruskiego, czeskiego itd., niemniej na gruncie polskim oraz rosyjskim jest ono raczej niedostrzegane. Należy też dodać, że o ile kwestia oceny stylistycznej, poprawnościowej opisanego w artykule zjawiska może jak najbardziej podlegać dyskusji (np. czy wymaga ono oceny w odpowiedniej literaturze – jako dopuszczalne/

Język zapewnia ogromną różnorodność formalnych sposobów wyrażania danej treści. Tekst zawsze można sformułować tak, by cytowane fragmenty obcojęzyczne mogły w nim wystąpić w formie podstawowej, w pozycjach, w których nie jest wymagany przypadek zależny.

Przeanalizowany tu mechanizm nie jest przykładem kalki składniowej lub zapożyczeń w szerszym sensie. Nie mamy tu do czynienia z wpływem jednego języka na inny, **polegającym na zmianach w tym drugim systemie**. Jest to specyficzny sposób **używania** systemów językowych współwystępujących w jednym tekście, w jednym zdaniu.

Na zakończenie warto powtórzyć, że do opisanego tu zjawiska mieszania się składni może dochodzić przypuszczalnie także w wypadku innych par bliskich sobie języków o wspólnym rodowodzie i podobnych systemach gramatycznych, np. bałtyckich (litewskiego i łotewskiego).

Bibliografia

Bańko, M. (Red.). (2010). *Polszczyzna na co dzień*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Laskowski, R. (1998). Przypadek. W R. Grzegorczykowa, R. Laskowski, & H. Wróbel (Red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia* (2. wyd. zm., ss. 217–224). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wolański, A. (2008). *Edycja tekstów: Praktyczny poradnik.* Wydawnictwo Naukowe PWN.

Зализняк, А. А. (1967). *Русское именное словоизменение*. Издательство „Наука".

Лебедев, С. (2018). *Гусь Фриц: Роман.* Время. https://play.google.com/store/books/details?id=sbhQDwAAQBAJ

Мильчин, А., & Чельцова, Л. (2009). *Справочник издателя и автора: Редакционно-издательское оформление издания* (3. wyd. popr. i uzup.). Издательство Студии Артемия Лебедева.

Успенский, Л. (1954). *Слово о словах*. Детгиз.

Хентшель, Г. (2018). Белорусская „трасянка" и украинский „суржик": Об основных различиях в степени влияния русского языка. *Przegląd Rusycystyczny*, *2*(162), 190–207.

niepożądane/niedopuszczalne w publikacjach różnego typu?), o tyle **nieprzypadkowość** wystąpienia go w wielu tekstach wydaje się jednak oczywista.

Bibliography (Transliteration)

Bańko, M. (Ed.). (2010). *Polszczyzna na co dzień*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Khentshelʹ, G. (2018). Belorusskaia "trasianka" i ukrainskiĭ "surzhik": Ob osnovnykh razlichiiakh v stepeni vliianiia russkogo iazyka. *Przegląd Rusycystyczny*, *2*(162), 190–207.

Laskowski, R. (1998). Przypadek. In R. Grzegorczykowa, R. Laskowski, & H. Wróbel (Eds.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia* (2nd ed., rev. ed., pp. 217–224). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Lebedev, S. (2018). *Gusʹ Frits: Roman*. Vremia. https://play.google.com/store/books/details?id=s-bhQDwAAQBAJ

Milʹchin, A., & Chelʹtsova, L. (2009). *Spravochnik izdatelia i avtora: Redaktsionno-izdatelʹskoe oformlenie izdaniia* (3rd ed., rev. ed.). Izdatelʹstvo Studii Artemiia Lebedeva.

Uspenskiĭ, L. (1954). *Slovo o slovakh*. Detgiz.

Wolański, A. (2008). *Edycja tekstów: Praktyczny poradnik.* Wydawnictwo Naukowe PWN.

Zalizniak, A. A. (1967). *Russkoe imennoe slovoizmenenie.* Izdatelʹstvo "Nauka".

Dwujęzyczne hybrydy składniowe w tekstach naukowych

Streszczenie

W artykule omówione zostało zjawisko takiego przytaczania leksemów obcojęzycznych w tekście, w którym ich forma staje się zależna od wymagań składniowych języka, w jakim napisany jest tekst podstawowy, por. np. „dojść do *соглашения*". Połączenia tego typu można czasami spotkać także w publikacjach naukowych, np. w artykułach w języku polskim, opisujących język rosyjski (leksykalnie, gramatycznie itd.) lub np. rosyjskie realia kulturowe i polityczne. W artykule zjawisko to zostało przeanalizowane na podstawie wybranych przykładów. W zdaniach operujących omawianym typem przytaczania materiału obcojęzycznego dochodzi do zacierania granicy pomiędzy dwoma językami (np. ukraińskim i polskim, białoruskim i rosyjskim) oraz ich systemami składniowymi.

Słowa kluczowe: składnia; cytowanie tekstu obcojęzycznego; użytkownik języka a kod językowy; tekst naukowy.

Bilingual Syntactic Hybrids in Scientific Texts

Abstract

This article is devoted to the phenomenon of such quotation of foreign language lexemes whereby their form depends on the syntactic requirements of the language in which the main text is written, e.g. "dojść do *соглашения*". Connections of this type can sometimes also be found in scientific publications, e.g. in articles in Polish describing the Russian language (lexical or grammatical issues, etc.) or Russian cultural and political realities. The study analyses this phenomenon on the basis of selected examples. In sentences quoting foreign language material in this way, the boundary between two languages (e.g. Ukrainian and Polish, Belarusian and Russian, etc.) and their respective syntactic systems is blurred.

Keywords: syntax; quoting a foreign text; language user and language code; scientific text

Dr hab. Maksim Duszkin, Associate Professor at the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw. PhD – 2009, habilitation – 2019 (Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences). Editorial Secretary of the journal *Acta Baltico-Slavica* in 2014–2020, Editor-in-Chief since 2021. Scholarly interests: semantics, pragmatics, corpus linguistics, Russian-Polish comparative studies, history of linguistic thought.

Bibliography (selected): Dokładniej o dokładności: „zaokrągloność" dokładnych określeń ilościowych [More specifically about exactness: "Roundness" of exact quantifications], *Prace Filologiczne* 48, Warszawa (Warsaw) 2003, 133–142; Approximation and supposition, *Cognitive Studies* 10, Warszawa (Warsaw) 2010, 121–125; *Wykładniki przybliżoności adnumeratywnej w języku polskim i rosyjskim* [Exponents of adnumerative approximation in Polish and Russian], Warszawa (Warsaw) 2010; *Лингвистическая идея числительного в русских грамматиках XVIII–XIX веков* [The linguistic idea of the numeral in Russian grammars of the 18th–19th centuries], Warszawa (Warsaw) 2018; Разработка вопроса синтаксиса малых числительных в русских грамматиках XVIII–XIX веков [Studies on the syntax of "small" numerals in Russian grammars of the 18th–19th centuries], *Slavia Orientalis* 59(2), Warszawa (Warsaw) 2020, 365–378.

Correspondence: Maksim Duszkin, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, e-mail: maksim.duszkin@ispan.waw.pl

Support of the work: This work was supported by core funding for statutory activities from the Polish Ministry of Education and Science.

Competing interests: The author is the Editor-in-Chief of this journal.

Publication History: Received: 2021-11-07; Accepted: 2021-11-22; Published: 2021-12-21